

Konunun uzmanlarınca hemfikir olunduğu üzere Alevilik daha çok sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşmıştır ve toplumsal koşullar bunu zorunlu kılmıştır. Sünnilikten farklı olarak kendine özgü toplumsal kurumlar geliştiren Alevilik daha çok saz ve söz birlikteliğine dayanan sözlü gelenek aracılığıyla yüzyıllardır devam edegelmiştir. Sözlü geleneğin ağırlığından ve toplumsal yapıdan dolayı olsa gerek, Aleviler arasında varolan sınırlı sayıda yazılı eser de adeta kutsal bir niteliğe bürünmüştür. Alevilerce “*Buyruklar alelade kitaplar olmayıp, “Erenlerin Buyruğu”durlar*” ve onlar kutsaldır, onlara büyük saygı duyulur. Kaldı ki herkeste de bu kitaplar bulunmaz. Zaten bu kitaplarda yer alan ifadelerin

1

yanısıra, alan araştırmalarından elde edilen veriler de bu yöndedir. İşte burada sır meselesi söz konusu olmaktadır. “

sırrı faş

” etmemek yani açıklamamak, Alevilerin kentleşmeden önceki en önemli özelliği idi. Kentleşme sonrası bu durum değişmekle birlikte, hala bu geleneği koruyan insanlar da bulunmaktadır. Yapılan yayınlar ve kentleşme olgusu çerçevesinde ortaya çıkan yeni sosyal yapılanma Aleviliğin de bu yeni ortama adaptasyonu ile sonuçlanmıştır. Bu hızlı değişim ortamında hala sözlü geleneğin aktarıcısı konumunda olan yaşlı kuşaklar, ozanlar/aşıklar ve dedelerin zihinlerinde varolan bilgiler büyük önem taşıyor. Sözlü geleneğin mutlaka alan araştırmaları ile derlenmesi ve kaydedilmesi büyük önem taşımaktadır. Aleviliğin Sözlü geleneğinin değişik cephelerine ilişkin verilerini sunan ciddi bir çalışma da ne yazık ki bugüne kadar yapılmamıştır. Ayrıca Sözlü geleneğe ilişkin verilerin sağlanması da pek kolay değildir. Hele Aleviler gibi tarihsel ve sosyal koşullar nedeniyle içine kapanık bir toplumsal yapılanmaya sahip ve kendilerinin dışındaki kimi egemen inanç gruplarınca horlanmış toplulukların inançları söz konusu olduğunda bilgi elde edinebilmek daha da zor olmaktadır. Yüzyıllardır kapalı bir toplumsal yaşam sürmüş olan Alevi kitleler, inançlarına ve tarihsel geçmişlerine ilişkin bilgileri de kutsal kabul etmiş ve bunların kendilerinden olmayan kişilere açıklanması tabu olarak görülmüştür.

Sözlü geleneğin ağırlığı Alevilikte yazılı kaynakların olmadığı anlamına gelmez. Sözlü gelenek daha ağırlıktadır ancak Aleviliğin yazılı kaynakları da tabi ki vardır. Ancak Aleviliğe ilişkin yazılı kaynakların sınırlı olduğu bilinmektedir. Bütün bu sınırlılığa karşın Alevilik hakkında önemli verilerin sağlanabileceği birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların sağlanmasına yönelik önemli engellerin olduğu da konuyla ilgilenen araştırmacıların çok iyi bildiği bir gerçektir. İlk engel Alevilerin kendilerinden kaynaklanmaktadır. Anadolu’nun bir çok yöresinde hala kutsal olarak görülen ve araştırmalar açısından önemli bir çok belge gizlenmekte, bu belgeler ya zaman içerisinde deforme olmakta veya bunların ne olduğunu bilmeyen kişilerce yok edilebilmektedir. Tüm bu olumsuz yok olma sürecine karşın Alevilerin evlerinde hala birçok el

yazması veya Osmanlı Devleti'nin son döneminde basılmış matbu eserler belgelerin olduğu bilinmektedir. Ancak bu belgelere ulaşmak araştırmacılar açısından oldukça zordur. Çünkü bu belgeler en yakın akrabalarından bile gizlenmektedir, onlara bile verilmemektedir. Biz bunu alan araştırmalarımız sırasında bizzat gözlemlene olanağı bulduk. Bir diğer sorun devlet arşivlerinden ve kütüphanelerden kaynaklanmaktadır. Arşivlerde binlerce belge hala tasnif edilmeyi beklemekte, eski belge ve eserlerin bulunduğu kütüphanelerden yararlanabilmek çeşitli bürokratik izinlerin alınmasını gerektirmekte, bazılarında ise hiç yararlanılamamaktadır. Bu zorlukların yanısıra bir başka engel de bu belgelerden yararlanabilecek düzeyde uzmanlığa sahip kişi sayısının oldukça az sayıda olmasından kaynaklanmaktadır. Zaman geçirilmeden varolan bu kaynaklar sistematik ve düzenli olarak toplanmalı ve bu şekilde bu kaynaklardan oldukça yararlı bilgiler bilimsel yöntem doğrultusunda elde edilmelidir. Anadolu'nun sosyal tarihinin doğru bir şekilde incelenebilmesi ancak bu kaynaklardan da yararlanılabilmesi ile olanaklı olabilecektir.

Alevilikle ilgili yazılı kaynakları genel olarak şu şekilde sınıflandırmak olanaklıdır:

1. Elyazması eserler, 2. Basılı eserler, 3. İcazetname veya Secereler, 4. Mektup, tapu vb. diğer arşiv belgeleri

Alevî köylerinde yaptığımız araştırmalarda, daha çok dede evlerinde ve tanınmış dergahlarda ve bazı tanınmış kitaplıklarda genel olarak şu kitapların var olduğunu söyleyebiliriz² (A. Yaman 1998a):

1.

1.

Seyyid Nesimi, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal gibi Alevi Ozanlarının nefeslerinin ve deyişlerinin yer aldığı kitaplar³ (Cönkler ve Divan'lar),

2.

Buyruk olarak bilinen (Menakıb-ı İmam Cafer-i Sadık, Hutbe-i Düvaz-deh İmam/Menakıb-ı Seyyid Safi) kitaplar,⁴

3.

Hacı Bektaş Velî'nin müritleri ve diğer erenlerle yaşadığı olayları menkıbevi bir şekilde konu alan Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Velî ve Velayet-name-i Hacı Bektaş-ı Velî adlı kitaplar,

4.

Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.

Salı, 07 Şubat 2012 12:16

Yemini'nin **Faziletname-i İmam Ali** adlı eseri,

5.

Fuzulî'nin **Saadete Ermişlerin Bahçesi (Hadikat-ü-Suada)** adlı eseri,

6.

Seyyid Ali Sultan, Hacım Sultan, Şücaettin Veli, Demir Baba, Otman Baba gibi erenlerin merkeblerini anlatan risale, menakıbnâme ve vilâyetnâmeler(Risale-i Virani Baba, Menakıb-ı Hacım Sultan, Velayetname-i Seyyid Ali Sultan Baba İlyas-ı Horasanî Menakıbı, Şuca Baba Velayetnamesi, Otman Baba Velayetnamesi)

7.

Kerbela olayını konu alan **Maktel-i Hüseyin** (Kastamonulu Şazi'nin **Maktel**, Yahya b. Yahî'nin **Maktel**, Edhemî'nin **Vaka-i Kerbela**, Hacı Nurettin'in **Vaka-i Kerbela**, Camî'nin **Saadetname**, Lamiî'nin **Maktel-i Ali Resul**, Ali Feruh'un **Kerbela**, İbnülemin Ali Haydar İlimî'nin **Haile-i Kerbela**, Kazım Paşa'nın **Riyaz-ı**

Asfiya-Makalid-i Aşk)

kitapları

8.

9.

Risale-i Hısnîye .

10.

Kumru Karz-ı Mesûb ve Qızıl-ı Hasanî'nin

11.

Cabbar Kulu , **Cariden** adı el yazması (Demirica) gibi eserlerin varlığını biliyoruz.

¹Yukarıda verilen kaynaklardan Alevilikle ilgili bilgilerin elde edilmediği açıktır. Yanı sıra tarih ve menkıbeleri kaynaklardan bile çıkartılabilecek bir inceleme ile günümüzdeki bilgilerin elde edilmediği muhtemeldir. Bu yazı 1925'teki bir makalesinde Prof. Köprülü'ye göre yazılmıştır (Köprülü 1995: 9).
² Bu yazıdaki analizler için görsel olarak kullanılmayan diğer bir nokta da, günümüzde kadar tarikatın uydurma sayılan "Velayetname"nin herhangi bir şekilde bir esasa dayandığı meselesidir. Kuvvetli bir şekilde

Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.
Salı, 07 Şubat 2012 12:16

eleştiriyi tabi tutmak suretiyle, ondan büyük yararlar sağlanabileceğini "Bektasîkî Tarîh" adıyla hazırladığımız eserde bizzat denedik.

* Köprülü burada menkıbevi bilgilerin yer aldığı eserlerden de yararlı

veriler elde edileceğini ilâde etmiş olmaktadır. Bu zamana kadar ne yazık ki yukarıda sunduğumuz Alevilerin esas aldığı kaynaklardan araştırmacılarca ne yazık ki yararlanılmamıştır, hatta uzmanlarca birçoğu günümüz Türkçesine bile aktarılmış değildir.

Son zamanlarda Buynuk konusuya Anke Otter-Beaujean adlı Alman bir araştırmacı ilgilmiş. (Otter-Beaujean 1995: 1-8) Ancak bu araştırmacının devam gelmemişti. Yine Harvard Üniversitesi'nden genç araştırmacı Ayfer Karakaya-Stump konuya ilgilanmekle ve çeşitli Buynuk nüshaları üzerinde çalışmaktadı. Bu çok güzel bir çalışmadı. Biz de elimizde bulunan Buynukların fotoğraflarını kendisine verdik. Kendisinin verdiği bilgiye göre Ayfer şu sırada İran'daki bir kütaptan elde

ettikleri Liva-yi Saruhan'da, yani Marisa'da yazılmış 1623 tarihli bir Büyük nüshası üzerinde çalışmaktadır. Umarız zamanla bu eski ve çok değerli veriler içeren kaynaklarla ilgili çalışmalar çoğalır ve ortaya güzel çalışmalar çıkar.

Anadolu'da yayılan Tahtaköy Alevleri olsun, Çepni Alevleri olsun, Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde yayılan Aleviler olsun yazıldıkları tek bir başurcu kitabına en büyük saygıyı göstermişlerdir. Bu başurcu kitabının içeriği kadar halk arasında adı da tır o kadar gizemli ve kutsaldır: **BURUK**. ...Evet "Buruk" ad verilen bu kutsal kitap Alevîlîğin temellerine ilişkin en temel burukları içerir. Ayletîlîn de ilâde ettiğî gibi "...Buruk adından anlaşıldığı üzere, bir yıl ve aileğin içtîsalı,

programı, ilmi hali, daha doğrusu anlayışlarıdır.

• Alavilgi

Yazılırlar yagatan ve taşyan Dedeler de bu buyrukları esas alarak yolu ve erkânı yürütürler. Buyruk kitapları daha çok iki Alevi ulusunun adlarına izafeten adlandırılır. Bu iki Alevi Ulusu'ndan birincisi Ahtno İmam İsmâ Cafer-i Sadık ve diğeri ise Şah İsmail Hayatî'nin atası Şeyh Safîyüddin Erdebilî'dir. Yani Buyruklar temelde İmam Cafer Buyruğu ve Şeyh Safî Buyruğu olarak iki türdür. Vîrânî Baba Buyruğu adıyla anılan bir elyazması eser de bulunmaktadır ancak bu eser içerik

olarak daha farklıdır ve Virani Baba'nın nefeslerini içemektedir. Alevîğin yol ve erkânına ilişkin verileri ele almaz.

Buyruk adıyla bilinen bu elyazmaları hangi adlarla anılır bunları da kısaca belirtelim:

Mensab-ı İmam Cafer-i Sadık,

Mensub-4 Safi,

Menakub-ı Şeyhî Safî,

Menakub-ı Evliya,

Hurbe-i Dövizdeh İmam,

Menakub Nime,

Menakub-ül Esmâ Bahçet-ül Ahvâr,

Eyisizme Bayrak kitapları daha çok Dede evlerinde bulunur. Çirkö Alevliler dedelerin soyu kutsaldır, dede en bilgili olıdır, bilgiyi sakalinde bulunduran ve verdiği bilgiyi inananı yegane güçtür. " Bayrak " kitaplarına sahiptir, onları okuyabilir, tüm bu zibâletliyle talimleri her türlü problemlerine çözüm getirebilir. Dedeler'in öğitlerinde Bayrakların rolü büyüktür. Ayrıca talimlere verdikleri bilgilerde de "Bayrak" temel başarıları kaynağıdır. Bayrak'ta Aleviğin temel toplumsal kurumları

ve yola, erküne uymayan taleplere uygulanacak yaptırımlar ayrıntısıyla açıklanır.

Şimdi burada daha önce yayınlamış "Büyük" kitaplarına ilişkin genel bir değerlendirme sunmak istiyorum.

3.

[illegible]

2.

Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.
Salı, 07 Şubat 2012 12:16

[illegible]

ELYAZMASI ESERLER

HÜTER-İ DUA'ZİHE İMAM (MINAJOB-I SEYYİD İBÂD), (Mehmet Yaman Çelikkaya), S. 1278.

HÜTER-İ DÜVAZİEH İBAM (ŞEYH SAHİ BÜYYUKÖZ), (Medinet Yaman Çiğit Kütüphanesi, Halk 1201).

WENKIBİ İMAM CAFER-İ SADİK, (İhtiva-i Yaratıl Çel Kütüphanesi), Hiss 1323.

SENKABİ-İ ŞEYH SAĞIRÖZÜCÜ-İ ERDEMLİ, İzzet, Arife (Has Mahmut) Kütüphanesi, no: 6087.

DIPNOTLAR

¹ Başbakanlık İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi, "...anda ancak bu türde BÜYÜK Kütüphane her türlü gelişimi yanında okuyucular ve öğrenciler için de verimlilik, gelişim, yalınca öğrencilerle mühterimleri yanında okuyucular." [6] Yaman 1999: 120

2. Ayrıca Kavularda verilen kısıplara dâhil olmak üzere (Nispet 1882: 60; Yusuf Ziya 1890: 78-79; Yılmaz 1948: 54, 101; Çelebioğlu 1993: 471; Öktemoğlu 1996: 389; İsmail Hakkı 1999: 54).

© 1999 Blackwell Science Inc. *Journal of Internal Medicine* 245: 105–112